

den yararlandığı (II, 80, 207; III, 26, 61; V, 28), yahudiler, Hürremîler, Harrânîler hakkında anonim bazı eserleri kaynak olarak kullandığı görülmektedir. Çağının kültürünü bütün renkliliği içinde kendine özgü bir seçme ve değerlendirme mantığıyla derlemeye çalışan Makdisî yazılı kaynaklarla yetinmeyip sözlü kaynakların tanıklığına da başvurmuştur.

Eserleri. Makdisî'nin günümüze ulaşan tek eseri *el-Bed' ve't-târîh**tir. 355'te (966) Sâmânî vezirlerinden biri adına Büst şehrinde yazılan eser (I, 6-8; II, 152) kaynaklarda *Kitâbü'l-Bed'*, *Kitâbü Bed'i'l-halk ve't-târîh*, *Kitâbü'l-Bed' ve'l-hilkâ*, *Kitâbü'l-Bedv ve't-târîh*, *Kitâbü'l-Bedv ve't-tevârîh*, *Târîh-i Makdisî* şeklinde de anılmaktadır (nşr. Cl. Huart, I-VI, Paris 1899-1919 → I-III, Bağdat 1962, 1964, 1965). IV-VI. ciltleri Farsça'ya da tercüme edilen kitap (Tahran 1349 hş./1970) siyasî tarih kadar medeniyet ve dinler tarihi, kelâm ve İslâm felsefesi için de önemli bir kaynaktır. Makdisî'nin "ilimler ansiklopedisi" (câmiu'l-fünûn) olarak nitelendiği eser (V, 5), eski Türkler'in dinî inançları ve âdetleri hakkında bilgi ihtiva ettiği için Türk tarihi bakımından da önemlidir. *el-Bed' ve't-târîh*'teki kayıtlardan, Makdisî'nin nazar ve cedel konularını genişçe ele alan ve yanlışlıkla Ebû Zeyd el-Belhî'ye nisbet edilen (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1440) *Kitâbü'l-İlm ve't-ta'îm* (I, 19), isbât-ı vâcibe dair *Kitâbü'd-Diyâne ve'l-emâne* (I, 70-71), düalist dinleri ele alıp gelişmelerini ortaya koyan *Kitâbü'l-Ma'dile* (I, 91), Kur'an'daki kıssalara dair *Kitâbü Me'âni'l-Kur'ân* (veya *Kitâbü'l-Me'âni*; II, 23, 93; III, 15, 78 vd.), nefis ve ruh kavramlarını inceleyen *Kitâbü'n-Nefs ve'r-rûh* (II, 115) adlı kitapları bulunduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, I-VI; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 153; Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Kitâbü'l-Gurur fî siyeri'l-mülûk ve aḥbârihim*: *Histoire des rois des perses* (nşr. ve trc. H. Zotenberg), Paris 1900, s. XXI, 501; Ebû'l-Meâli, *Beyânü'l-edyân* (ed. Cl. Schéfer, *Chrestomathie persane* içinde), Paris 1883, I, 131-171; a.e.: *L'exposé des religions* (trc. H. Massé, *RHR*, XCIV [1926] içinde), s. 17-75; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), I, 118-119; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, III, 64-86; Sirâceddin İbnü'l-Verdî, *Harîdetü'l-'acâ'ib*, Kahire 1300, s. 168-183; *Keşfü'z-zunûn*, I, 227; II, 1440; M. Şemseddin [Günaltay], *İslâmî Tarih ve Müverrihler*, İstanbul 1339-42, s. 85-91; Cl. Huart, *La littérature arabe*, Paris 1931, s. 282-283, 289, 298-299; a.mlf., "Le véritable auteur du Livre de la Création et de l'Histoire", *JA*, dokuzuncu seri, XVIII (1901), s. 16-21; a.mlf., "Le ra-

tionalisme musulmane au IVe siècle de l'hégire", *RHR*, L (1904), s. 200-213; a.mlf., "Un nouveau manuscrit du Livre de la Création et de l'Histoire", *JA*, XX (1912), s. 193-194; Adam Mez, *el-Hadâretü'l-İslâmiyye* (trc. M. Abdülhâdî Ebû Rîde), Beyrut, ts., I, 320-321; II, 367-372; Sezgin, *GAS*, I, 337; III, 387; VII, 277-278; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 92, 114, 115, 136; Bekir Topaloğlu, *Allah'ın Varlığı: İsbât-ı Vâcib*, Ankara 1974, s. 86, 108, 110, 138; Tarîf Khalidî, *Islamic Historiography*, New York 1975, s. XIII-XIV, XVI, 6-8, 57, 59, 68-69, 83; a.mlf., "Mu'tazilite Historiography: Maqdisî's Kitâb al-Bad' wa'l-tâ'rikh", *JNES*, XXXV/1 (1976), s. 1-11; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-'Arabî ve'l-mü'errîhûn*, Beyrut 1978, I, 327-328; Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm'da Düşünce ve Hayat* (trc. Fatih Tathiloğlu), İstanbul 1988, s. 167, 170; Süleyman Sayar, *Makdisî'nin Çeşitli Dinler ve İslâm Hakkında Verdiği Bilgiler Üzerinde Bir Araştırma* (doktora tezi, 1995), ÜÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Camilla Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible: From Ibn Rabbân to Ibn Hazm*, Leiden 1996, s. 48-50; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 66-67; I. Goldziher, "Huart's le Livre de la Création et de l'Histoire ...", *ZDMG*, LVIII (1904), s. 925-930; "al-Mutahhar b. Tâhir", *EP* (İng.), VII, 762; M. Morony, "al-Bad' wa'l-tâ'rikh", *Elr*, III, 352-353.

SÜLEYMAN SAYAR

MAKDİSÎ, Nasr b. İbrâhim

(نصر بن إبراهيم المقدسي)

Ebû'l-Feth Nasr b. İbrâhim b. Nasr en-Nâblusî el-Makdisî ed-Dimaşkî (ö. 490/1096)

Şâfiî fakihî ve hadisçi.

407 (1016) yılında Nablus'ta doğdu. Uzunca bir süre kaldığı Kudüs'e nisbetle Makdisî olarak tanındı. İbn Ebû Hâfız (bazı yazmalarda Hâit) künyesiyle de anılır. Temel ilimleri Nablus'ta tahsil ettikten sonra yirmi yaşlarında iken ilim yolculuğuna çıkarak Gazze, Kudüs, Sûr, Diyarbekir ve Meyyâfârikîn'a gitti. Sûr'da dört yıl süreyle Ebû'l-Feth Süleym b. Ey-yûb er-Râzî'nin derslerine katıldı (437-440/1045-1048). Ayrıca bu şehirlerde Muhammed b. Beyân el-Kâzerûnî gibi âlimlerden fıkıh öğrendi. Hasan b. Ali el-Ahvâzî, İbn Mâkûlâ, Ebû'l-Hasan İbnü's-Simsâr, Ebû'l-Hasan Muhammed b. Avf el-Mûzenî ve Ebû'l-Kâsım Ömer b. Ahmed el-Vâsîti'den hadis dinledi. Ebû Zer el-Herevî ve Hasan b. Muhammed b. Ahmed b. Cümey' gibi âlimlerden icâzet aldı. Kudüs'te önceleri muhtemelen kendisine nisbetle- Nasriyye, daha sonra Gazzâlî'nin anısına Gazzâliyye olarak adlandırılan zâviyede ders verdi. Safer 471'de (Ağustos 1078) Di-

maşk'a, ardından Sûr'a geçti. Râfizîler'in muhalefetine rağmen ilmi yaymaya çalıştı. 480 (1087) yılında tekrar gittiği Dimaşk'a yerleşerek fetva, tedris ve hadis rivayetiyle meşgul oldu. Ebû Hâmid el-Gazzâlî burada Makdisî'nin fıkıh derslerine katılmış ve münazaralarda bulunmuştur. Kendisinden hadis dinleyenler arasında Hatîb el-Bağdâdî, İbnü'l-Kayserânî ve Ebû Bekir İbnü'l-Arabî gibi önemli şahsiyetler bulunmaktadır. Zehebî onun rivayet ettiği hadislerde bazı yanlışların olduğunu söylemektedir (*A'âmü'n-nûbelâ*, XIX, 140). Makdisî'nin tariki (mezhep imamının görüşlerini tesbitteki yöntemi), çağdaşları İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî ve Ebû İshak eş-Şirâzî'nin tarikiyle kıyaslanarak daha üstün görülmüştür (İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, LXII, 17-18).

Zühd ve takvâsiyle tanınan Makdisî, Dimaşk'ta kaldığı süre boyunca Nablus'taki bir arazisinin geliriyle geçinip kimseden yardım kabul etmedi. Rivayete göre Dimaşk'ta kendisini ziyarette gelen Suriye Selçuklu Meliki Tutuş'a ve oğlu Dukak'a iltifatta bulunmadı. Melik, Makdisî'ye sultanın tasarruf ettiği mallardan en helâlinin hangisi olduğunu sormuş ve "cizye gelirleri" cevabını almıştı. Daha sonra ilim ehline harcaması için kendisine bu gelirlerden bir miktar para göndermişse de Makdisî ihtiyaçları bulunmadığı gerekçesiyle bunu geri çevirmiştir. Makdisî 9 Muharrem 490 (27 Aralık 1096) tarihinde Dimaşk'ta vefat etti. Ölüm günü için Muharrem'in 10 ve 11'i de zikredilmektedir. Bâbüssağır Kabristanı'nda Muâviye'nin kabrinin yakınına defnedilen Makdisî'nin kabri daha sonra ziyaretgâh haline geldi.

Eserleri. 1. *Tahrîmü nikâhi'l-müt'a* (nşr. Hammâd el-Ensârî, Medine 1408/1987; Riyad 1407/1987). 2. *el-Hüccce 'alâ tarîki'l-meḥâcce*. Hadise dair olan eser üzerinde M. İbrâhim Muhammed Hârûn tarafından 1409 (1988) yılında el-Câmi-atü'l-İslâmiyye'de *Muḥtaşaru Kitâbi'l-Hüccce 'alâ tarîki'l-meḥâcce* adıyla bir doktora tezi hazırlanmıştır. 3. *el-Emâli*. Yale Üniversitesi Kütüphanesi'nde bir cüzünün nüshası bulunmaktadır (Nemoy, s. 79). 4. *Hikâyât hisân*. Carl Brockelmann kaynaklarda adı geçmeyen bu eserin bir nüshasını kaydetmektedir (*GAL Suppl.*, II, 913).

Makdisî'nin bunlardan başka *el-İntihâbü'd-Dimaşkî* (on ciltten fazla), *et-Tehzib ve't-takrîb*, *el-Kâfi* ve *el-Maḥşûd* adlı fıkıh eserleri yanında *Erba'ûn fi'l-hadîş*, *Menâkıbü'l-İmâmi's-Şâfi'i*

gibi bazı risâleleri ve Süleym b. Eyyûb er-Râzî'nin *el-İşâre'si* üzerine bir şerhinin olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. İbn Hacer el-Askalânî, okuduğu eserler arasında yer alan Makdişî'ye ait bir risâleyi *Cüz' fîhi mecâlis fi'l-İlm ve ğayrih* başlığıyla zikretmektedir (*el-Mu'cemû'l-müfehres*, s. 58).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), LXII, 15-18; a.mlf., *Tebîyînü kezîbî'l-müfterî*, s. 286-287; İbnü'l-Ebbâr, *el-Mu'cem*, Madrid 1885, s. 199-200; Nevevî, *Tehzîb*, I/2, s. 125-126; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 136-143; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 481-490*, s. 345-348; Sübkî, *Tabakât*, V, 351-353; İsnevî, *Tabakâtü's-Sâfi'iyeye*, II, 389-390; Ebû'l-Fidâ İbn Kesir, *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Sâfi'iyân* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim – M. Zeynühhü M. Azb), Kahire 1413/1993, II, 491-492; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Sâfi'iyeye*, I, 274-276; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Mu'cemû'l-müfehres* (nşr. M. Şekûr el-Meyâdîni), Beyrut 1418/1998, s. 58; Ebû'l-Yümün el-Uleymî, *el-Ünsû'l-celîl bi-târîhi'l-Kuds ve'l-Halîl*, Amman 1973, I, 297-298; Musannif, *Tabakâtü's-Sâfi'iyeye* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1982, s. 181-182; *Keşfü'z-zunûn*, I, 58, 98, 518; II, 1378, 1630, 1807, 1840; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 395-396; İbnü'l-Havranî, *el-İşârât ilâ emâkini'z-ziyârât: Ziyârâtü's-Sâm* (nşr. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî), Dimaşk 1401/1981, s. 57-60; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 603; II, 913; *İzâhu'l-meknûn*, I, 129; II, 274; L. Nemoy, *Arabic Manuscripts in the Yale University Library*, Copenhagen 1956, s. 79.

HAMDİ DÖNDÜREN

MAKDİŞÎ, Ziyâeddin

(bk. ZİYÂEDDİN el-MAKDİŞÎ).

MAKDİŞU

(مقدشو)

Somali'nin başşehri.

Doğu Afrika'da Hint Okyanusu sahilinde Somali Cumhuriyeti'nin başşehri ve Benâdir eyaletinin merkezidir. Pîrî Reis'in Muğdiş dediği şehre mahallî Somali dilinde Muqdisho, Arapça kaynaklarda Makdeşû, İtalyanca'da Mogadiscio, Türkçe eserlerde Mogadişu (Magdişu) denilmektedir.

Makdişu'nun kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bazı tarihçilere göre Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân zamanında (685-705), Portekizli tarihçi Joao de Barros'a göre ise İran (Basra) körfezinden gelen yedi kardeş tarafından 887 yılında kuruldu. Ancak X. yüzyılda Arabistan'ın çeşitli bölgelerinden ve özellikle Abbâsî kuvvetleriyle Karmatîler arasında

şiddetli mücadelelere sahne olan Lahsâ'dan (Ahsâ) gelen Araplar'la İran'ın Şiraz ve Nîşâbur şehirlerinden buraya göç edenler tarafından kurulduğu genellikle kabul edilmektedir. Bu önemli sahil şehri daima iç bölgelerden gelecek yerli saldırılarına ve Hint Okyanusu'ndan yönelecek deniz taarruzlarına açıktı. Makdişu'ya IV. (X.) yüzyılda yerleşen Mukrî, Cid'atî, Akabî, İsmâîlî ve Affî gibi büyük kabileler kendi aralarında otuz dokuz küçük zümreden oluşan bir birlik tesis ettiler ve şehrin idaresi için ortak bir yönetim kurdular. Zamanla Mukrî ailesi şehirde üstünlük elde etti, Kahtânî nisbesiyle bilinen bir ulemâ sülâlesi oluşturdu ve şehri yönetecek olan kadıların ancak Kahtânîler'den seçilebileceğini diğer zümrelere kabul ettirdi. Bu ulemâ sınıfının yönettiği şehir VI. (XII.) yüzyılda önemli bir ticaret merkezi oldu. VII. (XIII.) yüzyılda Ebû Bekir b. Fahrreddin burada küçük bir sultanlık kurmayı başardı ve Mukrîler'le anlaşarak şehir kadıların onlar arasından seçileceğini bildirdi. Başşehirdeki Mescid-i Cum'a ve diğer iki büyük caminin 636 (1238), 667 (1268) ve Şâban 667 (Nisan 1269) tarihli kitâbelerinden VII. (XIII.) yüzyılda buradaki refah seviyesinin oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

1331 yılında Sultan Ebû Bekir b. Ömer zamanında Makdişu'yu ziyaret eden İbn Battûta sultanın (şeyh) Makdişu dili konuştuğunu, ancak Arapça'yı da bildiğini, bu hânedan döneminde şehrin büyük gelişme gösterdiğini ve çok canlı bir ticaret hayatının olduğunu belirtmekte, şehir hakkındaki ayrıntılı bilgi vermektedir (*er-Rihle*, s. 253-257). Makdişu'nun Mısır ve Arap yarımadasıyla ticarî münasebetleri oldukça gelişmişti. XIV. yüzyıldan itibaren Makdişu ülkenin kuzey pazarını elinde bulunduruyordu. XIV-XV. yüzyıllar Makdişu'nun tarihteki en müreffeh dönemini oluşturmaktadır.

Yâkût el-Hamevî, İbn Mâcid, İdrîsî, İbn Saîd el-Mağribî, İbn Battûta ve Pîrî Reis gibi İslâm coğrafyacıları Makdişu'yu, Zencî ülkesi de denilen Hint Okyanusu sahilleriyle iç bölgelerinin kendi dönemlerindeki en büyük şehirleri arasında zikretmektedir. Yâkût el-Hamevî ayrıca Makdişu halkının Berberî asıllı olduğunu, ancak bunların Mağrib'deki Berberîler'den farklı bir kavim olup Habeşliler'le Zenciler arasında ayrı bir ırka mensup bulunduğunu ve nüfusun tamamının başka yerlerden gelen göçmenlerden oluştuğunu kaydeder (*Mu'cemû'l-büldân*, V, 201). Aynı şekilde İbn Battûta, Makdişu'yu zi-

yareti sırasında görüştüğü Sultan Ebû Bekir b. Ömer'in Berberî asıllı olduğunu söyler (*er-Rihle*, s. 254). XVI. yüzyılın başında sadece şehrin değil Habeş de denilen ülkenin isminin Makdişu olduğunu ve burada yaşayan halkın Makdişu dili konuştuğunu Pîrî Reis belirtmektedir (*Kitâb-ı Bahriye*, I, 165-169). Ayrıca şehirde altın bol olup buraya uğrayan Portekiz gemileri altın, sırmalı kumaşlar, fildişi, abanoz ve güzel kokulu amber alıyorlardı.

XV. yüzyılın sonuna doğru Makdişu'nun durumunu sarsan olay, Ümit Burnu üzerinden Hint Okyanusu sahillerine seferler düzenleyen Portekiz ve İspanyol donanmalarının buraya gelişi. Her ne kadar 1499'da Hindistan'dan dönüşünde Vasco da Gama donanmasıyla Makdişu'ya bir saldırı düzenlemişse de şehri işgal edememişti. 1507'de gerçekleştirilen saldırılar da başarısızlıkla sonuçlandı. 1532'de Vasco da Gama'nın oğlu Estevão da Gama gemi satın almak amacıyla buraya gelmişti. XVI. yüzyılda Makdişu'da yönetimi Muzaffer sülâlesinin eline geçti. Bu sırada Somali asıllı göçebe Heviye kabilesi, yine Somali asıllı olup Makdişu Sultanlığı ile ittifak yapan mahallî Acurân Sultanlığı'nın topraklarını işgal ederek Makdişu'nun ekonomik açıdan geri kalmasına sebep oldu.

1585'te Emîr Ali Bey, Hint Okyanusu sahillerini iki kadirga ile dolaşarak önce Makdişu'yu, ardından Mombasa'ya kadar diğer sahil şehirlerini Portekiz saldırılarından kurtarıp Osmanlı Devleti'ne bağladı. İki yıl sonra Portekizliler tekrar bölgeye geldilerse de Makdişu'ya saldırmadılar, Faza'da büyük bir katliam yaparak 10.000 hurma ağacını kestiler. Bunun üzerine Ali Bey beş gemiyle tekrar bölgeye gelip bu sahillerin Osmanlı hâkimiyetinde olduğunu ilân etti (1589). Fakat henüz Mombasa'da iken Portekizliler'e yenilerek esir alındı ve Lizbon'a götürüldü. XVII. yüzyılda Osmanlı deniz akınları Afrika'nın doğu sahillerinde son bulsa da Makdişu'da en az on ayrı Osmanlı padişahı adına, üzerinde tuğra bulunan ve Osmanlı topraklarında kullanılanlara benzetilen bakır paraların bastırılmasına devam edildi. Ayrıca bu dönemde Uman ve Portekiz ile ticarî münasebetler oldukça gelişmişti.

1698 yılında Uman Sultanı Seyf b. Sultân, Mombasa'yı Portekizliler'den alınca Makdişu ve diğer Somali sahil şehirleri de Umanlılar'ın eline geçti. Fakat Uman buradaki birliklerini geri çektiği zaman yeni bir idarî boşluk oluştu. 1700'de bir